

НОСИР ФОЗИЛОВ

САИД АҲМАД,
НОМИНГ БАЛАНД

Қувноқ қатралар

Ғафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашрияти.
Тошкент — 1994

Ўз2
Ф 79

Фозилов, Носир.

Саид Аҳмад, номинг баланд. Қувноқ қатралар. — Т. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1999. — 32 б.

Давримизнинг улкан ва севикли адиби, Ўзбекистон Қаҳрамони, миллий ўзбек адабиётида фаол қалам тебратаётган пешқадам ёзувчиларимизнинг ардоқли устози Саид Аҳмад келаси йили ўзининг саксон йиллик тўйини нишонлайди. Шу муносабат билан устоз ҳақидаги бир талай қувноқ қатраларни унинг шогирди Носир Фозилов жамлаб, нашриётимизга топширди.

Ишонамизки, устозимизнинг ўзи каби бу қувноқ ҳикоялар Сизларнинг ҳам баҳри-дилингизни очиб, чехраларингизга табассум югуртиради.

Ўз2

4702620201—46

Ф М 352(04)—99 режага қўшимча, 99 й.

© Носир Фозилов. Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1999 й.

ISBN 5—635—01766—5

ҚАРЗ

1965 йилнинг жазирама ёзи.

«Шарқ юлдузи» ойномаси Хадича Сулаймонова кўчасида, Езувчилар уюшмаси қошида эди. Тушликка ярим соатлар чамаси вақт қолган. Хонада бир ўзим қандайдир бир асарни таҳрир қилиб ўтирардим. Кутилмаганда лоп этиб Саид Аҳмад ака кириб келдилар.

— Ҳа, Сортой, нега тушликка чиқмай ўтирибсан? — дедилар менга қўлларини чўзиб.

— Ассалому алайкум, ўзим, шундай...

Тушликка чиқмай ўтирганимнинг турли сабаблари бор эди: биринчидан, маошга уч-тўрт кун қолган, чўнтагимда ҳемири ҳам йўқ. Бунинг устига, идорада бир ўзим. Иккинчидан, тушликка кўпчилик бўлиб чиқиб ўрганиб қолган одам бир ўзи чиқолмайди. Бирга-бирга чиқишнинг ҳам ўзига яраша кайфи-таровати, файзи бўлади.

Мана шу гаплар кўнглимдан ўтиб турганда:

— Менга қара, Сортой... — деб Саид ака ёнларидан бир даста пул олиб санай бошладилар. — Ма, бунин ол...

— Нега?! — дедим ҳайрон бўлиб.

— Олавер, кейин айтаман негалигини.

Мен ҳеч нарсага тушунмай, пулни олиб чўнтагимга солаётганим, акам танбеҳ бердилар:

— Ҳов, Сортой, санаб ол. Топиб олсанг ҳам санаб ол, деган машойихлар. Етмиш беш сўм!

— Бўпти, сизга ишонаман, — деб пулни чўнтагимга солиб қўйдим. Сўнг акамга қарадим. — Хўш?

— Хўш, деганингдан билдим, болам, сорт экансан. Энди, сорт болам, гап бундай: ҳозир мен Саида опаннинг олдига чиқаман. Эшик очиқ бўлади. Сен коридордан секин нарёққа ўтасан. Мен сени тасодифан кўриб

қолган бўламан-да, чақириб, опангининг олдида сендан пул қарз сўрайман. Кейин сен...

— Кейин гўё сизга қарз берган бўлиб... Нима қиласиз, майнавозчилик қилиб? Шундай берсангиз бўлмай-дими?

— Гап бор, Сортой, сен айтганимни қилавер, — дедилар акам кўзларида бир шумлик йилтираб.

— Хўп, шундай қиламан. Бўлдим?

— Бўпти. Мен кетдим. Кўп кечикма-я.

Акам чиқиб кетдилар. Саида опага пул керак бўлиб қолган. Ахир, уй-рўзгор бўлгандан сўнг, бирон нарсага зарур бўлиб қолгандир-да! Ё бир лозиматли жой чиқиб қолгандир. Акамнинг ҳам аҳён-аҳёнда сарф-харажатлари чиқиб туради, чўнтакларидоғи бор пулларни берсалар, ўзингиз биласиз, хотин кишига берилган пул худди қудуққа ташланган тошдай чўлп этиб чўкади-ю, қайтиб чиқмайди... Акамнинг ҳозирги ҳаракати ҳам опага пул бериб, ҳожатини чиқариш, ҳам бу пулни фалончидан қарз олиб берганман, деб қудуққа чўлп этиб тушиб кетган тошни қайта чиқариб олиш эди. Тагин, билмадим. Назаримда, худди шундай...

Мана шу гапларни кўнглимдан ўтказиб, боя чўнтагимга солиб қўйган пулни олиб санай бошладим. Нуқул беш сўмлик экан. Етмиш беш сўм! Худди шу аснода менинг ҳам калламга йилт этиб бир шумлик келиб қолса бўладими! Ахир устозимнинг ўзи шум бўлганидан кейин мен қаёққа ҳам борардим! «Шу пулдан шилт этказиб беш сўмини суғуриб олиб қолсам-чи? Ахир чўнтагимда ҳемири ҳам йўқ-ку. Тушликка ҳам чиқолмай ўтирибман. Маошгача ҳали тўрт-беш кун бор...»

Нима бўлса бўлди, деб ҳалиги бир даста пулнинг ичидан битта ялтироғини суғуриб олиб, бошқа чўнтагимга солдим-да, ўрнимдан туриб, секин йўлакка чиқдим. Илгари бунақа иш қилиб кўрмаганим учунми, юрагим гурс-гурс ура бошлади. Узимни босиб олиш учун секин ҳуштак чалиб, йўлакнинг нариги томонига қараб юра бошладим. Аксига олиб, тушлик пайти бўлгани учундир балки, йўлакда ҳеч ким кўринмас эди. Хайрият, салдан кейин уюшманинг жонкуяр хўжалик ишлари мудирини Худойберди ака оқсоқланиб олдимдан чиқиб қолди.

— Ҳа, Фозилжон!

Қизиқ, бу одам билан бу даргоҳда шунча йилдан

бери бирга ишлашсак ҳам бирон марта отимни тўғри айтган эмас. Чамаси, фамилиямни оти шу бўлса керак, деб ўйлайдигандир-да. Ҳа, майли. Мен ҳаяжонимни босиш учун, бунинг устига келаётганимни акамга билдириб қўйиш учун атайлаб товушимни кўтариб, Худойберди акага ҳазил қилдим:

— Таёқни ташласангиз бўлмайдим, йигит одам...

Товушимни эшитибди шекилли, очиқ турган эшикдан акамнинг овози чиқиб қолди.

— Носир!

— Лаббай, ака!

Тағин юрак қурғур гурс-гурс ура бошлади. Акамнинг овози чиққан хонада Саида опам шеърят бўйича катта маслаҳатчи бўлиб ишлайдилар.

— Бақа ке!

Акамнинг товуши жиддий, бояги майнавозчиликдан асар ҳам қолмаган эди. Назаримда, опа билан акамнинг ўртасида пул масаласида жиндек гап ўтганга ўхшарди. Ичкарига кирдим.

— Чақирдингизми, ака?

Гўё ҳеч нарсадан хабарим йўқ. Тахминим тўғрига ўхшайди: икковлари рўпарама-рўпара ҳурпайишиб, жим ўтиришар эди.

— Ҳа, бақа ке... — дедилар акам гўё менда жиддий ишлари бордай. — Менга қара, ёнингда қанча пулинг бор?

— Пулим йўқ, — дедим кўзимни лўқ қилиб.

— Майнавозчилик қилма, — дедилар акам жиддий, — опангнинг бир зарур лозимати чиқиб қолибди. Шунга озроқ пул керак бўлиб қолди...

— Йўқ эди-ку... — дедим ҳолатимни бузмай. Сир бой бериб қўймаслик учун нуқул четга қарайман. Назаримда, акамнинг асаби таранглаша бошлади. Яна бўшашиброқ бояги гапимни мингиллаб такрорладим: — Йўқ эди-ку.

— Ҳе, нега йўқ бўлади! — дедилар акам товушларини бир баҳя кўтариб. Бехосдан чўчиб тушдим. Қарасам, жаҳл устида пулни менга шарт билан берганларини ҳам эсларидан чиқариб қўядиган турқлари бор... Мен акамга қараб, сирли жилмайдим. Акам буни сезиб қолдилар шекилли, бир оз юмшадилар. — Сенда пул бўлиши керак, Сортой. Яқинда уйланмоқчи бўлиб юрибсан. Ахир, йиғиб юрганинг бордир...

Акамнинг сўнги гап оҳанги одамнинг раҳмини келтирадиган даражада эди. Сал юмшагандай бўлдим.

— Қўймадингиз, қўймадингиз-да, — дедим ён чўнтагимга қўлимни тиқиб. — Туфли оламан, деб йиғиб юрган озроқ пулим бор эди.

Саида опа ака-уканинг ғалати муомаласига завқ билан, гап қўшмай, жилмайиб, жим қараб ўтирар, акам эса жиндай ҳаяжонда эдилар.

— Қанча? — дедилар ҳовлиқиб.

— Ётмиш сўм бўлса керак, — дедим бепарвогина пулни чўзиб.

— Нега ётмиш бўлади? — дедилар акам. Сўнг менга бир қараб олиб, шоша-пиша қўлларидаги бир даста пулни санай бошладилар. Мўлжалларига ётмади шекилли, менга қараб жиддий сўрадилар. — Нега ётмиш?

Гўё менинг ҳам чапақай жаҳлим чиқиб кетиб, товушимни бир баҳя кўтардим:

— Жуда қизиқсиз-а, ака! Нима, чўнтагимга пул солиб қўйган эдингизми? Нега ётмиш, деб тафтиш қиласиз! Йе... Еқмаса қайтиб беринг, ўзимга ҳам керак, — дедим пулга қўлимни чўзиб. — Мана, манавининг аҳволи-зорига бир қаранг. Йиртиқ туфлида юрибман, даврингизда...

Акам вазиятни салмоқлаб кўрдилар шекилли, бир баҳя пастга тушдилар.

— Майли, майли, Сортой... — деб пулни опамизга чўздилар. — Шунини бир амаллаб турасиз-да, энди.

Ўртадаги сир очилиб қолишидан чўчидиларми ё чирсиллаб турган ҳолатни юмшатмоқчи бўлдиларми, акам мени гўё энди кўргандай ҳол-аҳвол сўрай кетдилар:

— Даданг қалай, юрибдиларми сўкиниб? Жа тажанг чол-да! — Кейин Саида опага тушунтира бошладилар. — Бунинг ойсиси жуда яхши, жуда юмшоқ кампир-да. Гаплашиб худди ойимни кўргандай бўламан...

Мен ўзимни кулгидан аранг тўхтатиб, эшикка йўналдим. Акам гўё орқамдан миннатдорчилик билдирдилар:

— Раҳмат, Сортой!

— Арзимаёди!

Мийиғимда кулиб, хонамиздаги креслога энди чўккан эдим ҳамки, акам кулиб кириб келдилар.

— Қани, Сортой, бешни чўз!

— Нега чўзарканман? Пул йўқлигидан тушликка ҳам чиқолмай ўтирган бўлсам, — дедим мен бўш келмай.

— Чўз, чўз.

— Бўпти, чўзамиз, — деб ўрнимдан турдим. — Қани, юринг.

— Қаёққа?

— Қаёққа бўларди? Опамнинг олдиларига чиқиб чўзаман, — дедим жиддий. — Бор гапни айтаман. Бояги пул ўзингизники эканини ҳам айтаман...

— Жиннилик қилма, Сортой, — дедилар акам анча юмшаб. — Биласанми, тўғри қилдинг. Мен сенинг ўрнингда бўлганимда беш эмас, ўн сўм олиб қолган бўлардим.

Иккаламиз маза қилиб кулишдик.

— Энди опангнинг олдида қарзингни тез-тез қистаб турасан-да, — деб кулдилар акам.

— Бажонидил, — дедим мен.

Ушандан бери қистайман, аммо акам тушмагур «қарз»ни узишни ҳеч ҳам хаёлларига келтирмайдилар.

«ОБЛАСТНОЙ» ҚАБРИСТОН

Миртемир аканинг ғалати одатлари бор эди. Баъзан оғзига жиндек бир нима теккан кезлари жуда содда, айни пайтда, қувноқ, ишонувчан; илҳом тўлғоғи тутган кезлари жуда тунд, кўнглига ҳеч қандай гап сизмайдиган, камгап бўлиб қоларди.

У пайтларда ёзувчи ва шоирлар гала-гала бўлиб сафарларга чиқар, йўл-йўлакай сафарлари жуда хушчақчақ кечар эди. Бир гал водий сафарига Саид Аҳмад ака, Миртемир домла, Азиз Абдураззоқлар поездда кетишар, жиндек кайф қилиб олишган, хурсанд эдилар. Миртемир ака вагон деразасидан теварак-атрофни томоша қилиб кетар экан, йўл чеккасидаги якка қабрга кўзи тушиб:

— Саид Аҳмад, манави кимнинг қабри? — деб сўрабди.

Шунда Саид Аҳмад ака ҳеч иккиланмай жавоб қилибди:

— Бу Горчаков пиримнинг қабрлари, домла.

Миртемир ака бу пирнинг ким эканлигини суриштириб ўтирмай: «Омин, жойлари жаннатда бўлсин!» деб юзига фотиҳа тортибди.

Поезд анча юргач, шаҳарга яқинлашганда йўл ёқасидаги каттакон қабристонга кўзи тушиб:

— Бу-чи? — деб сўрабди.

— Домлажон, бу областной қабристон.

— Ҳа-а...

Содда Миртемир ака «областной қабристон ҳам бўлар эканми?» деб ўйлаб ўтирмабди. Саид Аҳмад аканинг лақиллатганига шубҳа қилмай, бу гал ҳам ўтганларнинг ҳаққига дуо қилиб, фотиҳага қўл очибди.

ГУЗАЛЛАР

Ўзбек адабиётида гўзал асарлар истаганингизча топилади-ю, гўзал муаллифлар бармоқ билан санарли. Жуда кам. Камина ҳам бир амаллаб ўша гўзаллар рўйхатига кириб қолганлардан. Гўзалларнинг гўзали, пири-комилимиз Саид Аҳмад аканинг биз гўзаллар ҳақимиздаги фалсафалари ниҳоятда гўзал:

— Қўйвер, болам, биз худойи таоло қандай яратган бўлса, шундай айнамай тураверамиз. Ҳатто, қариган чоғимизда ҳам. Худо анави сулув ёзувчиларнинг қаришидан асрасин. Улар сал қаридими, бас, одам боласи қараб бўлмайдиган даражада хунук, бедаво бўлади-қолади. Шунча йил уларнинг силлиқлигига ўрганиб қолганлар, дарров юз ўгиришади, афтинг қурсин, деб тескари қарашади. Бизга эса, улар аллақачон кўникиб кетган бўлади, бу ёғига ҳам чидашади.

Баъзан устознинг ана шу гапларидан руҳланиб, ўзимни қўярга жой тополмай қоламан. Адабиётимизда гўзаллар фақат бизми? Худога минг қатла шукр, қаторимизда Шукрулло, Туроб Тўла (илоҳо охирати обод бўлган бўлсин), Толиб Йўлдош каби пирларимиз, Азиз Абдураззоқ, Тўра Сулаймон, Анвар Обиджон каби ҳамҳуснларимиз бор.

Бу жамоатчилик тан олганлари. Ҳали тан олмаганлари қанча! Эҳ-ҳе! Биз-ку, олтмишинчи йилларнинг бошларидаёқ тан олинганмиз. Тан олинганимиз шу-да. Марҳум устоз Ақсад Мухтор ўзларининг бир китобларини каминага қуйидагича дастхат билан тақдим этганлар:

«Гўзал Носир Фозилга, мантиққа пичинг қилиб! 1960 йил, сентябрь. А. Мухтор».

Ана, кўрдингизми?

СИЗНИ ҲАМ ТЎХТАТАДИМИ, УСТОЗ?

Устоз Абдулла Қаҳҳор эрта баҳордан то кеч кузгача Дўрмондаги чорбоғида яшар, мабодо шаҳарда иши чиқиб қолса ё бирон мажлис-пажлисга таклиф қилиб қолгудай бўлишса, машинасида тушиб чиқар эди. У кишига Дўрмон йўлидан юравериб, йўл чеккаларидаги дўконлару бозорлар, ҳамма бекатлару милиция нозирлари таниш бўлиб кетган. Улар ҳам Абдулла акани машинасининг юришидан танийдиган бўлиб қолишган.

Айниқса, кичкина жуссали қозоқ милиция нозир устозни яхши танир эди. Таниганда ҳам меҳрибонона танирди. Ахир, инсон ҳамиша бир хил вазиятда юролмайди-ку! Баъзан чарчайди, баъзан меҳмондорчиликка бориб керагидан ортиқ тортиб қўяди. Баъзан...

Хуллас, кунлардан бирида, аниқроғи, етти хуфтонда, устознинг машинаси йўлнинг у чеккасидан-бу чеккасига қийшанглаб келаётганини кўрган ҳалиги қозоқ милиция нозир дарҳол тўхтатиб, машинани эҳтиётлик билан йўл чеккасига олиб чиқиб қўяди-да, Абдулла акани авайлаб орқа ўриндиққа ётқизиб, эрталабгача қоровуллаб туради. Эрталаб устоз ўзига келгач, бир оз хижолат тортиб узр сўрайди, қўлига уч-тўрт сўм бериб миннатдорчилик билдиради. Ана ўшандан бери иккаласи таниш бўлиб қолади. Бечора нозир Абдулла ака шаҳарга кетаётганида индамайди-ю, қайтиб келаётганида таёғини машинанинг олдига кўндаланг қилиб тўхтади. Абдулла ака ҳам ўрганиб қолган: тўхтайтиди, олдиндан уч сўм солиб қўйган ҳужжатини чўнтагидан олиб чўзади. Милиционер ҳужжатни олиб ичини очади-да, уч сўмни олиб, ҳужжатни қайтариб беради. Абдулла ака индамай яна йўлида давом этаверади. Қарабсизки, устоз ҳам хурсанд, милиционер ҳам. Нозирга тиркичилик керак, устозга эса тинчлик. Шаҳарга ҳар тушганида йўл-йўлакай шу ҳол такрорланади. Устоз бундан хурсанд бўлса бўладики, асло хафа бўлмайди. Қайтанга, нима учундир енгил тортади, кайфияти кўтарилади.

Машинада юриш энди русумга айланиб келаётган эмасми, устознинг машинани бир текис ҳайдашини кўрган шогирдлари унга зимдан ҳавас қилардилар. Айниқса, Саид ака!

Бир кун Узбекистон Езувчилари уюшмаси биноси олдида Абдулла аканинг машинаси турганини кўриб,

Саид ака ҳавас билан унинг ичига мўралади. Машина салонининг шундоққина орқа ўриндиғида эндигина босмадан чиққан кўк лидерин муқовали қалингина китоб ташлаб қўйилган эди. Бу устознинг уч жылдигининг биринчи жилди! Уни кўриб, Саид аканинг баттар ҳаваси келди: «Менинг ҳам машинам бўлармикан? Менинг ҳам янги чоп этилган китобимни машинамнинг орқа ўриндиғига ташлаб қўядиган куним бўлармикан?»

Одам астойдил ҳавас қилса ва шунга интилса, албатта орзуси ушалар экан. Мана, Саид ака машиналик ҳам бўлди, китоблари ҳам биридан сўнг иккинчиси потиллаб чиқа бошлади. Бугун Саид ака учун айниқса эса қоладиган кун. «Уфқ» романининг биринчи китоби нашрдан чиққан. Хурсанд! Устознинг таклифи билан иккаласи икки машинада — Абдулла ака «Волга»да, Саид ака яқинда харид қилган 403 русумли «Москвич»ида Дўрмон йўлида кетар эдилар. Мақсадлари «Уфқ» ни нишонлаш бўлса ажаб эмас.

Луначарск шоҳ кўчасининг «Қизил Ўзбекистон» колхозни марказидан ўтадиган жойига яқинлашиб қолганларида Абдулла аканинг машинасини кичкина жуссали қозоқ милиционер тўхтатди. Саид ака Абдулла аканинг машинасидан айланиб ўтиб, тахминан эллик метрларча нарида тўхтади. Аммо Абдулла ака билан милиционернинг олдига келмади. Сабаби, машина ҳайдашни энди ўрганаётган пайти эмасми, нозирдан бир оз чўчиди.

Абдулла ака машинадан тушмай чўнтагидан ҳужжатини олиб нозирга узатди. Нозир эса ҳужжатнинг ичини очиб қаради-ю, ҳайрати ошиб Абдулла акага тикилди:

— Оқсоқол, бу кўп-ку?!

Абдулла ака бундоқ қараса, ҳужжатнинг ичида уч сўм эмас, яхлит эллик сўм турар эди.

— Ие, — деди устоз шошиб қолиб. — Адашиб солиб қўйибман. Буёққа беринг.

Абдулла ака эллик сўмни қайтариб олиб, бошқа чўнтагидан уч сўм топиб, нозирга чўзди. Шу билан ҳисоб-китоб битиб, нозир ўз йўлига кетди. Абдулла ака ҳам машинасини ўт олдириб, секин Саид аканинг олдига бориб тўхтади, «қани, кетдикми?» дегандай ишора қилди. Саид ака ҳайрон бўлиб устоздан сўради:

— Ие, Абдулла ака, сизни ҳам милиционер тўхтатадими?!

— Кўрдингиз-ку, тўхтатди-ку, — деди устоз жиндек жилмайиб.

— Мени эса тўхтатмади... — деди сал мақтаниброқ Саид ака.

— Чунки, сиздан жирканди...

Абдулла ака шундай деди-ю, қорнини силкитиб кулиб, машинасини секин жилдирди. Орқасидан Саид аканинг машинаси ҳам эргашди...

ЗОЛОТОЙ-ДА, ЗОЛОТОЙ!

Олмаотада «Келинлар қўзғолони» қўйилиши муносабати билан у ердаги оғайнилар Саид Аҳмад акага қўшиб мени ҳам таклиф қилиб қолишди. Мана, иккаламиз ҳам жомадонларимизни кўтариб, Тошкент аэропортида самолётнинг учишини кутиб турибмиз. Бир пайт тайёрага таклиф қилиб қолишди. Чипталаримизни рўйхатдан ўтказиб бўлиб, ўзимиз каттакон араванинг бўйинчасига ўхшаган асбобнинг тагидан ўтишимиз керак. Биринчи бўлиб Саид Аҳмад ака ўтди: бўйинча гинг демади. Сўнг мен. Бирдан қизил чироқ ёниб безиллади қолди.

— Чўнтагингизда қандай темир буюмларингиз бор? — деди шу ерда кузатиб турган шапкали киши, — ҳаммасини буёққа олиб қўйинг.

Мен чўнтагимдан бор темир нарсаларни олиб стол устига қўйиб, тагин бўйинчанинг тагидан ўтдим. Яна бояги аҳвол: қизил чироғи ёниб, қўнғироғи безиллади.

— Тагин нимангиз бор чўнтагингизда?

— Бошқа ҳеч нима йўқ, — дедим мен энди астойдил хижолат бўлиб.

Яна нима аҳволда турибман-у, Саид Аҳмад ака бўлса, майнавозчилик қилиб жаврар эди.

— Бу бола ўзи золотой-да, золотой, — дерди нукул рангимга ишора қилиб, — золотой бўлгандан кейин жиринглатади-да.

— Менга қаранг, — деди ҳалиги назоратчи Саид Аҳмад аканинг гапидан ўзини аранг тутиб. — Чўнтагингизда сигаретингиз борми?

— Бор.

— Олиб столга қўйинг.

Мен чўнтагимдаги бир пачка «Опал»ни олиб стол устига қўйдим-да, бўйинчадан қайта ўтдим. Миқ этмади. Ҳамма бало сигарет ичидаги қўрғошин қоғозда экан.

Бу ёққа чиққандан сўнг Саид Аҳмад акага тўнғилладим:

— Мен нима аҳволда турибману майнавозчиликка бало борми?

— Қўявер, болам, мен сени мақтаяпман.

— Э, мақтамай кетинг-э!

СЛИШКОМ ТЎҒРИ ЧОЛ

Кунлардан бир кун Миртемир ака Саид Аҳмад аканикига келади. Уларнинг ҳовлилари бир-бирига жуда яқин. У ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтириб, Саид Аҳмад аканинг одатдаги шумлиги тутиб, гап орасида домлани аврай бошлайди: «Миртемир ака, — дейди у, — Саиддан эҳтиёт қилиб юрган юз сўм пулим бор эди. Мана, шуни олиб қўйинг. Кейин чой устида сиздан қарз сўрайман. Берасиз...» Миртемир ака пулни шубҳа билан олади-ю, шимининг чўнтагига солади. Уша пайтдан бошлаб у негадир безовталаниб, жойида ўтиролмай қолади. Гўё пул чўнтагидан чиқиб кетаётгандай. Унг қўли чўнтагининг устида. Саида опа чой олиб кирганида гўё бир уят иш қилиб қўйгандай хижотат бўлиб, типирчилай бошлайди. Миртемир аканинг бу безовталиги Саид Аҳмад аканинг кўнглига гулгула солади: «Бекор қилдим-да шу ишни, — кўнглидан ўтказди у, — Тунов кун ишлаб ўтирганимда, «қорақалпоқдан меҳмон келиб қолди, болам. Юз сўм бериб тур. Саида билмасин», деб олиб кетиб, эртасига: «Мана, кеча Саид Аҳмаддан олган эдим», деб тўппа-тўғри Саиданинг қўлига олиб келиб берган эди. Бунақа қинғир ишни бу ярамас чолга ишониб бўлмас экан-да. Чоли тушмагур слишком тўғри!»

Миртемир ака Саид Аҳмад аканинг пул сўрашини кутади. Саид ака эса сўраш учун қулай пайтни. Вақт ўтган сари Миртемир ака сиқила бошлабди. Ахийри чидай олмай бояги омонат пулни чўнтагидан шартта чиқариб, Саид Аҳмад аканинг олдига отади.

— Қўй, болам, иккинчи мунақа аҳмоқ ишларни қилма!

Шу гапдан кейин Миртемир ака енгил тортибди, Саид Аҳмад ака ғалати аҳволга тушибди. Саида опа эса ҳеч нарсага тушунолмай ҳайрон эмиш.

ТЕЗРОҚ ЖУНАТ

1989 йили Абдулла оға Тожибоевнинг саксон йиллик тўйида Ўзбекистондан Саид Аҳмад ака иккаламиз иштирок этган эдик. Ушанда тўйга муносиб тўёна олиб бориш муаммоси ўртада кўндаланг бўлиб, ахийри шундай қарорга келдик. Яхшилаб у кишининг портретини чиздириб олиб боришни маъқул кўрдик.

— Бу ёғини менга қўйиб бер, болам, — деди Саид Аҳмад ака. — Бу ёғини ўзим боплайман.

— Ўзингиз чизасизми у кишининг портретини?! — деб сўрадим ҳайрон бўлиб. Саид Аҳмад аканинг рассом эканидан сал-пал хабарим бор эди.

— Йўқ. Менинг бир ажойиб рассом дўстим бор. У билан Жезқазғанда бирга бўлганмиз. Нега ҳайрон бўляпсан, болам? Қамоқда бирга бўлганмиз.

— Қим экан у? Мен танийманми?

— Эшитгансан. Четкаускас деган одам. Ўзбекистон халқ рассоми. Ўзиям портретни болайди-да. Бизникига келганигда кўзинг тушганми ҳеч? Ойимнинг портретини айтяпман. Жуда болаган-да, ярамас.

Четкаускасни яхши билардим. Бир оз ичкиликни яхши кўришини айтмасанг, жуда истеъдодли рассом.

— Бўладими, болам?

— Бўлганда қандай! — дедим суюниб. — Энди, оқсоқол, тагин бир гап бор. Шу Қалтай деган ўртоғимиз ҳам олтмишга кириб ўтирибди. У ҳам албатта уйига таклиф қилади... Уша дўстимизнинг портретини ҳам...

— Бўлди, тушундим. Қалтайнинг сурати борми сенда? Топ. Уни ҳам чиздирамиз.

Хуллас, Олмаотага иккита портрет кўтариб бордик. Айтганимиздай, Қалтай ҳам уйига таклиф қилди. Портретини ўзига кўз-кўз қилиб, уйининг тўрига осиб қўйдик. Бир хурсанд бўлди, бир хурсанд бўлди, асти қўяверасиз. Бунинг маъносини кейинроқ англадим: Қозоғистон Ёзувчилари уюшмаси портрет тақдим қилиш у ёқда турсин, ақалли табриклаб ҳам қўймаган экан шўрликни. Чунки уюшмадагилар билан чап тўдада экан-да!

Стол атрофида гапдан гап чиқиб:

— Энди, оға, бу деворда ёлғиз ўзингиз турганингиз унча ярашмаяпти, янгамнинг портретлари ҳам ёнгинангизда турса, — дедим. Кўриб турибман, Қалтай оғанинг кўзлари чақнаб, янгам ҳам гул-гул яшнаб кет-

ди. — Агар хўп десаларингиз, янгамнинг битта суратини олиб кетсам.

Тошкентга янгамнинг суратини олиб келиб, Четкускасга бердим. У яхши рассом-у, бироқ роса чўзиб, галга соладиган хилидан. Тахминан орадан уч-тўрт ой ўтказиб, янгамнинг портретини олиб келди. Аммо жуда боллабди. Гап йўқ. Шу заҳоти Олмаотага, Қалтай огага телефон қилдим.

— Алло, Қалтай ога, ассалому алайкум, — дедим бир айб иш қилиб қўйгандай ялпизланиб. — Шу... бир қошиқ қонимиздан кечсангиз, ога?

— Ҳе, нима бўлиб қолди?!

— Рассомни тушмагур янгамни қиз қилиб қўйибди. Портретини-да.

Бир сония сукутдан кейин бу гапнинг ҳазил эканини тушунди шекилли, аввал маза қилиб кулди, сўнг:

— Ундоқ бўлса тезроқ жўнат, — деди кулги аралаш. — Менга ўшанақаси керак бўлиб турибди ҳозир.

Сал ўтмай Қалдибек Сайданов Олмаотага кетаётган экан, ўшандан портретни бериб юбордим.

УЧҚУРҒОН

Водий бўйлаб сафаримизнинг охириги нуқтаси Учқурғон бўлди.

Мен кўп улуғ кишилар билан сафарда бўлганман. Саид акадақа шушчақчақ, ҳазилкаш, ҳозиржавоб, керак бўлса куппа-кундузи кап-катта одамни лақиллатадиган, қабихулмалиҳға устасини кам учратганман. Тўғри, раҳматлик Фафур Фуломга етадигани йўқ эди бу соҳада. Аммо у киши ҳозир орамизда йўқ. Ҳаммадан ҳам ҳайрон қолдирадигани шуки, мен Саид акани айтаяшман, бу етмишга кирган чол бир ҳафталик сафаримиз давомида: «Уҳ, чарчадим», деб нолиганини эшитмадим. Қайтанга у кишининг атрофида юрган бизлар чарчаб, шалпайиб қолдик. Қанча кўп йўл юрса, қанча кўп эл кезса, қанча кўп одамлар билан мулоқотда бўлса, шунча тетик бўлиб тураверар экан бу чоли тушмагур. Худди антик замондаги Антейга ўхшайди. Фарқи шуки, Антей кучини ердан олади, Саид Аҳмад ака эса халқдан, ўқувчиларидан, уларнинг мақтовларидан.

У кишининг мана шу одатини билганлари учунми, шогирдлари бир ҳафталик сафар давомида бир-бирлари-

ни такрорламай, аввалги учрашувларда айтган гапларини қайта тилга олмай, барча мақтовларни айтиб бўлишди.

Учқўрғон аҳли марказдаги муҳташам клубга тўплашиб: «Қани, бу шоирбаччалар нима деркин?» деб оғзимизни пойлаб туришибди. Йиғинни шу ерлик бир амалдор ўта расмий гаплар билан очганидан сўнг, гални Умаралига берди. Умарали ҳам оқсоқолимиз ҳақидаги адабиёт аҳлига маълум ва машҳур гапларни айтиб бўлгач, Худойберди зални бир оз жонлантирди. Ва ниҳоят каминга сўз берилди. Мен ҳам ҳаммага маълум гапларни айтиб бўлиб, сўзимнинг сўнгида:

— Устозни бир ҳафтадан бери водий бўйлаб тўйбола қилиб айлантириб юрибмиз, — дедим ўзимни чарчаган қилиб кўрсатиб. — Мана, Худойберди ҳам, Неъмат ҳам, Умарали ҳам, мен ҳам чарчаб қолдик. Ваҳоланки бизлар оқсоқолдан ўн-ўн беш ёш кичикмиз. Бу чоли тушмагур чарчаш нималигини билмайди. Шундан кейин жаҳлимиз чиқиб кетиб: «Бу чолни сизларнинг юртингизга олиб келиб, бир оналарини Учқўрғондан кўрсатайлик», деб қасд қилган эдик. Йўқ, чарчамайди! Мана қаранглар, худди арчилмаган бодрингдай дириглаб турибди. Қайтанга ўзимиз онамизни Учқўрғондан кўриб қолдик.

Қарсақлар қийқириққа, қийқириқлар қарсақка айланиб кетди. Ана энди оқсоқолнинг талтайганларини кўрсангиз. Тўғри-да, мақтов кимга ёқмайди дейсиз?

ХУМОРБОСДИ

Дўрмон оромгоҳи шунақа жаннатмакон жойки, бир марта ҳордиқ олган одам тагин бир келсам, деб орзу қилади. Баъзи ёзувчи, шоир, мунаққидларимиз қишин-сзин ўша ерда. Азиз Абдураззоқ, Сайёр, Исоқ Уктам, Шукур Холмирзалар бу боғни ўзлариники қилиб олишган. Шу ерда яшашади, шу ерда ижод қилишади, шу ерда дам олишади. Ижодий мулоқотлар ҳам шу ерда, ичакузди гурунглар ҳам шу ерда бўлади.

Баъзан бўш пайтларида Саид ака ҳам уларнинг олдиларига чиқиб, гап бериб турадилар, баъзан эса улар устознинг олдига келишади, боғнинг яшил хиёбонида сайр қилишади, қизиқ-қизиқ ҳангомаларни айтишиб роса мириқишади.

Азиз ўртоғимиз доно гапларни гапиришни, иложин

бўлса оқсоқол бўлиб маслаҳат беришни яхши кўради. Шунинг учун бўлса керак, турқи-тароватим гапимга мос келсин деб бемаврид соқол қўйиб юборди: эғнида оплоқ арабий ридо, бошида тўқилган оқ дўппи, лабида «Астра» сигаретия оғзи тўла дуо...

Ҳа, айтгандай, сигарета хусусида: боя айтганимиздай, Азиз ўртоғимиз кунига бўлмаса ҳам кунора Саид Аҳмад ака билан гурунглашиб, боғ айланиб, ҳордиқ чиқаради. Саид ака сайр пайтларида хумори тутса ҳам Азизнинг олдида сигарета чекмайдиган бўлиб қолибди. Негаки, акамиз чўнтагидан сигаретасини олди дегунча, Азиз ўртоғимиз: «Битта чектиринг, ака?» деб қўлини чўзгани-чўзган экан. Бермаса бўлмайти, кўриб турибди. Берса, ўзингиз биласиз, сигарет топилмайдиган матоҳга айланган, топилса ҳам фалон пул.

Ана шундай сайрлардан бирида Саид ака Азизнинг олдида бемалол чекишнинг иложини ўйлаб топибди. Қандай қилиб дейсизми? Эшитинг: бир кунни одатдагидай хиёбонда айланиб юрганларида Саид аканинг жуда-жуда чеккиси келиб қолибди. Чўнтагидан сигаретасини олса, албатта Азиз қўлини чўзади. Шунда устоз Азиздан меҳрибонона бир оҳангда сўрабди:

— Азиз, сигаретинг борми?

Азиз ҳайрон бўлиб Саид акага қарабди. Қараса, жиддиймиш. «Мендан ҳам сигарет сўрайдиган одам бор экан-ку», деб хурсанд бўлиб чўнтагидан қутиси эзилиб, лаб-лунжи йиртилган, бадбўй «Астра» сигаретини олиб марҳамат қилибди:

— Олинг, устоз.

— Раҳмат, кўрдим, — дебди Саид ака хотиржам. — Бор экан. Энди ўзимникини чексам майлими?

Азиз нима дейишини билмай «қих» деб кулибди. Саид ака эса ўзининг «Палл-Малл» деган пасон сигаретасини тутатиб, хуморини босибди...

ЭГАЛАРИНИ ТОПГАН ГАП

1979 йили жамоатчилик истеъдодли мунаққид Озод Шарафитдиновнинг эллик йиллигини нишонлади. Одатда бунақа тўйларнинг тантанали қисмидан сўнг ё ўша кун, ё бир кун ўтказиб, ёру биродарларга чой бериш русумга айланган. Зиёфат Тошкентнинг энг машҳур «Зарафшон» ресторанининг ихчам залларидан бирида

бўлди. Шубҳасиз, таваллуд тўйларида аслида гапга чечан мунаққидлар худди кимўзарга ўйнагандай юбиларнинг фаолиятига баҳо беришда хотамитой бўлиб кетишади.

Аксарият тўйларда биринчи бўлиб гапга чиқадиган Саид Аҳмад ака бошловчининг: «Гапирасизми?» деган имо-ишорасига: «Кейинроқ», деб индамай ўтирар эди. Саид ака гапирса даврага жон киришини биладиганлар акам ўтерган томонга бот-бот қараб қўяр, баъзи ўзини яқин оладиганлар: «Гапиринг», дегандай имо қилишар эди. Саид ака эса тез-тез сигарета тутатар, гапирётган нотикнинг гапларига зимдан назар солар, агар гапиргудай бўлса, ўшаларнинг гап-сўзларидан биронта илмоқ, баҳонаи сабаб топиш илинжида худди пойгага қўшадиган тулпордай талпиниб ўтирар эди.

Навбатдаги сўз мунаққидларнинг отахони Иззат Султонга берилди. Узингиз биласиз, Иззат ака бировдан гап қарз оладиганлардан эмас. Фикрини тиниқ ва равон, теша тегмаган ўхшатиш ва истиоралар билан етказиб айта оладиган нотик. У киши гап орасида бир ўхшатиш қилди. Албатта бу Саид аканинг эътиборини дарров тортди.

— ...Танқидчилик жуда қийин соҳа. — деди Иззат ака гап орасида. — Мен, агар жониз бўлса, танқидчиларнинг ижодини тош йўнадиган усталарнинг ҳунарига ўхшатгим келади. Бизнинг ишимиз нафақат тош йўниш, балки тошга нақш ўйишдек қийин ва масъулиятли ҳунардир...

Бу гапларни эшитиб, боядан бери бирон илмоқ, бирон баҳонаи сабаб топиш илинжида ўтирган Саид акага жон кирди. «Ана энди қўлга тушдиларинг, ҳурматли тошйўнарлар!»

Иззат ака гапини тугатиши билан Саид ака имо-ишора орқали бошловчидан сўз сўради. Бошловчи ҳам шуни кутиб турган экан, шекилли, қоидага биноан Саид аканинг ҳурмат-эътиборини жойига қўйиб сўз берди. Саид ака ҳам гўё одат тусига кириб қолган одоб чегарасидан чиқмай, тўй болага эҳтиром сақлаб гап бошлади. Умумий гаплардан сўнг гапнинг индаллосига кўчди:

— Тўғри, танқидчиларимизнинг ~~моҳиятлари~~ ~~оғир~~ масъулиятли. Мен бу масалادا ~~Иззат Отахоновидан~~ ўтказиб бирон-бир эсда қоладиган ~~Ҳан аниқдан~~ ~~Ожаз~~ ман. Ҳақиқатан ҳам танқидчи ~~биродарларимизнинг~~

иши тош йўнишдек оғир, тошга гул ўйишдек масъулиятли, — деди босиқлик билан. Тўғриси айтганда, Саид ака гапининг шу жойигача зўрга чидади. Нутқининг бу ёнига жиндек жаҳл, жиндек зарда аралашиб, товуши бир баҳя кўтарилиб кетганини ўзи ҳам билмай қолди. — Вей, ўртоқ тошйўнарлар, сизларнинг дастларингиздан Чигатой қабристони йўнилган мрамартошга тўлиб кетди-ку! Бас қиласизларми, йўқми?

Говур-говур бошланди: биров куляпти, биров норози, биров «боплади» деб чапак чалаяпти, биров хўмайиб қараб турибди. Шовур-шувурда Саид ака гапини нима деб тугатди, билмай қолдик. Фақат бизнинг билганимиз шу бўлдики, гап эгаларини аниқ топди.

ЖУВОНМАРГЛАР МЕНГА ТЕГМАЙДИ-ДА!

Саид аканинг таваллуд тўйи муносабати билан воқийда учрашувлар ўтказиб юрибмиз.

Сафаримиз сўнгида Худойберди Тўхтабоевнинг қишлоғида учрашув ўтказадиган бўлиб қолдик.

Ажойиб одамларимиз бор-да! Улар ёзувчилар билан учрашув ўтказавериб ўргамчик бўлиб кетган, қолипга тушиб қолган гаплардан чиқиб, ҳеч қутилмаган саволларни бера бошлайди сизга. Ҳамма нарсани билгилари келади-да! Ёзувчининг қаерда, қачон туғилганию оилавий аҳволини ҳам, уйланмаган бўлса, уйланадими, йўқлигини ҳам... Шаддодроқлари шундай ўрнидан туриб савол бераверади, тортинчоқлари ёзма равишда.

Залда аксари хотин-қизлар. Ушалар орасидан бир парча қоғоз қўлдан-қўлга ўтиб, мажлис ҳайъатигача етиб келди. Саид акага экан. Оқсоқол уни ўқиб, оғзининг таноби қочди. Кейин ўша хатни секин мен томонга суриб қўйди. Олиб ўқидим: «Оилангизнинг йўқлигини биламиз. Мабодо уйланмоқчи эмасмисиз?» деб сўрашибди.

Минбардаги шоир гапини тугатгач, акам кулиб ўрнидан турди-да, ҳалиги саволга жавоб бера бошлади:

— Мен энди уйланмайман, Саидахоннинг ёди билан ўтаман, — деди у залга қараб. Кейин кулимсиради. — Мабодо, уйлансанг ҳам уйланасан, уйланмасанг ҳам уйланасан, деб тикилинч қилсаларинг, унда ўйлаб кўраман.

Залда гурр этиб кулги кўтарилди. Уша кулаётган-

лар срасидан битта шаддодроғи шартта ўрнидан туриб:

— Мабодо, уйлансангиз қанақасига уйланган бўлардингиз, домла? — деб сўраб қолди.

Саид ака бир оз каловланиб, жавоб қилди:

— Кўнглим тушмагур, мабодо уйлансанг, Дилафрўз Жабборовага, Малика Аҳмедовага ўхшаган дўндиқчаларга уйлан, дейди. Бироқ у жувонмарглар менга тегмайди-да!

Залда қарсақлар қийқириққа, қийқириқлар қарсақка айланиб кетди.

Дунёда ёзувчи халқини, халқи эса ёзувчисини тушунадиган юртинг бўлсин экан. Улар бир-бирларини тушунишмаса, дунёда бундан ортиқ гурбат бўлмайди!

ИНГЛИЗЧА ҚУЛФ

1986 йили камина 07 русумли оппоққина «Жигули» машинасини харид қилиб, ДАНга алоқадор ҳамма расм-русумларни тўғрилагач, мақтангани биринчи бўлиб Дўрмонга — Саид аканинг олдига миниб бордим. Устоз машинанинг у ёқ-бу ёғини айланиб кўраркан, худди ўзи харид қилгандай баҳри-дили очилиб кетди.

— Буюрсин, ука. Яхшиликларингга мин. Жуда чиройли машина экан, — дедилар севиниб. — Энди машинангнинг қуллуқ бўлсинига битта қўлбола ош дамлаб бераман.

— Мен нима қилай, устоз? — дедим қўлимдан ҳеч нарса келмаса ҳам. — Ё бир этиб бозорга бориб келайми?

— Ҳамма нарса бор, болам. Ошниям ўзим қиламан.

Совутгичида тўғралган сабзисиям, пиёзи ҳам, думба ёғи билан гўшти ҳам бор экан. Дарҳол қўли-қўлига тегмай ишга тушиб кетди. Мен нима қиларимни билмай, у кишининг тепасида қаққайиб турардим. Торгина ошхонада менинг сўппайиб туришим гашига тегди шекилли:

— Сен Сортой, ҳовлига чиқиб айланиб тур. Жа баъшавт кийиниб чиқибсан. Тагин у ер-бу ерингга ёғ-пой сачраб кетмасин. — дедилар қозондаги ёққа гўшт ташлаб қовураб экан. — Сабзисини соламану мен ҳам чиқаман.

Ҳовлига чиқиб айланиб юриб, хаёлимга бир фикр

келиб қолди: «Устознинг гаражини бир томоша қилмайманми?»

Гараж ичкарисига икки қадам қўйганимни биламан, нимадир бир нарса пешонамга шарақ этиб тегса бўладими? Шаппа пешонамни ушлаб, бундоқ тепага қарасам, машинанинг қулфи осиглиқ турибди! Яп-янги, ҳали ёғи ҳам артилмаган. Инглизларники! Қулфни кўриб, пешонамнинг оғриғи ҳам эсимдан чиқиб кетди. Бир-икки марта одамларда кўриб, жуда ҳавас қилган эдим. Қаёқдан топибди бунақа қулфни чоли тушмагур?!

Қаёқдан олганини кейин сўрарман, деб секин гаражда турган машинанинг ойнасидан ичкарига мўралаسام, худди шунақа яп-япни қулф рулда ҳам солиғлиқ турибди! «Ие, — дедим, — чоли тушмагурда иккита экан-ку?!»

Дарҳол бояги гараж шифтида осиглиқ турган қулфни олдим. Учта калити ҳам бор, боғлаб қўйилган экан. Олдиму зудлик билан ҳовлида турган машинанинг рули билан педалини қўшиб қулфладим. Калитлари чўнтагимда.

Бир маҳал устоз чиқдилар ошнинг сабзисини солиб. Мен дарров у кишини қўлтиғидан олиб, машинамга бошладим.

— Манавини кўрдингизми? — деб қулфга ишора қилдим.

— Нимани айтаяпсан? Қулфними?

— Ҳа-да...

— Ҳе-е, — деб кулдилар устоз нописандлик билан.— Бунақа қулфдан менда иккитаси бор, акаси. Шуниям мақтаниб ўтирибсанми?

— Ахир... ахир, ўша иккита қулфингизнинг биттаси шу-да, устоз.

— Вой расво, вой жинни! — дедилар акамиз жизғанаги чиқиб. Кейин ё қайтариб олишига кўзи етмади, ё хотамтойлиги тутиб кетди, ишқилиб, сал паст тушди.— Ҳа, майли, олақол, Сортой. Москвадан олган эдим. Сенга буюрган экан...

Мана шунга ҳам ўн беш йилча бўлди. Ҳар машина минганимда қулфга кўзим тушса, устознинг ўша жизғанаги чиққан ҳолатини кўз олдимга келтириб, жилмайиб қўяман.

ҲУ, ЖУВАРМАК!

Нима бало, ҳазилинг ярашадиган даврлар ўтиб кетди дейман-да!

Ҳозиргиларнинг сиркаси сув кўтармайди. Дадилроқ бир ҳазил қилиб қўйсанг, тескари қараб, юз кўришмас бўлиб кетишади. Ҳар қалай илгари бундай эмасди. Ёзувчиларимиз гап келганида отангни ҳам аяма, қабилида иш тутишар эди. Талай-талай ҳазилларнинг гувоҳи бўлганмиз. Ҳеч ким ҳеч кимдан хафа бўлган эмас.

Олтмишинчи йиллари бир ўтиришда раҳматли Уйғун ака Саид Аҳмад акага шеърини ҳазил қилиб қолди:

— Қани, шоир, ҳозир мен сизга бир шеър айтаман. Сиз жавоб қилинг.

— Қани, эшитайлик-чи? — деди Саид Аҳмад ака қулоқларини динг қилиб.

— Эшитинг бўлмаса...

Ажралмас сира ҳам
Саид билан Саида.
Бамисли қўш кабутар
Бир-бирининг пайида!

Ҳақиқатан ҳам ўша кезлари Саид ака билан Саида опа уюшмага ҳам, нашриётларга ҳам, тўю ҳашамга ҳам бирга боришар эди. Бунинг сабаби, акамиз лагердан эндигина бўшаб келган, Саида опа уни яна йўқотиб қўйишдан чўчирди. Кейинги сабаб, акамнинг тагида машина, шаҳарда эса машинасиз юриб бўлмайди.

Уйғун оқсоқол шунга шаъма қилаётган эди.

Саид ака кўп куттирмай жавоб қилди:

Хаёлингда кезар икки нарса,
Иккиси ҳам кўнглиннга яқин:
Бир — авторский права,
Иккинчиси — уйингдаги Клава!

Пайқаган бўлсангиз керак, шеърнинг олдинги икки йўли Уйғун аканинг ўзиники. Сопини ўзидан чиқариб, кейинги икки йўл қўшилган холос.

Уйғун ака кўп драматик асарлар ёзганини биласиз. Театрларда қўйилган спектакллардан тўпланган қалам ҳақи тўғри «авторское право» деган идоранинг бугунги-

териясига келиб тушади. Уйғун ака кўпроқ ўша идорага пулга келади. Сўнг ҳаёт-мамотига алоқадор иккинчи бир нарса, бу янгамиз Қлава. Саид аканинг жавобида шунга шаъма бор эди.

Уйғун оқсоқол бу қадар ҳозиржавобликни кутмаган экан шекилли, гап тополмай шошиб қолиб:

— Ҳў, жувармак! — деб юборди.

РАҲМАТУЛЛА ОТАҚУЗИ

Олтмишинчи йиллари адабий ҳаёт ниҳоятда жўшқин кечарди: ҳали қарасангиз — турли-туман симпозиумлар, ҳали қарасангиз — декадалару, маданият кунлари, ҳали қарасангиз — ёзувчиларнинг съездлари... Хуллас, тадбирлар ниҳоятда кўп. Уларга, жумҳурият ичкарасида бўлса, қатнашиш керак, ташқарисида бўлса, камидо уч-тўрт одам бўлиб сафар қилиб, бориб иштирок этиш лозим.

Ҳозир шуларни ўйлаб ўтириб ҳайрон қоламан. Шунча вақт, шунча маблағ созурилипти-я! Буни қаранг энди, Москвада бўладиган декаданинг ўзига мингга яқин ёзувчилару санъаткорлар, рассомлару архитекторлар қатнашса-я!

Хуллас, мана шундай декадалар арафасида Ёзувчилар уюшмасида қандайдир бир йиғин бўлиб қолди. Бу йиғинда декадага борадиганлар рўйхати кўрилиши лозим эди. Ўзингиз биласиз, бунақа йиғинлар талашиш-тортишишсиз ўтмайди. Ҳамма «ўша рўйхатга мен ҳам илиниб қолармиканман», деган илинжда раисимиз Яшин акага мўлтираб қарайди... Бунақа қарашнинг ўзгача бир маъноси ҳам бор. Декада иштирокчиларини Иттифоқ ҳукумати тақдирлайди: орденлар беради. Бунақа тадбирлардан сўнг, эҳтимолки, уюшмадаги раҳбарлар ҳам алмашилиши мумкин.

Йиғин тугади. Ҳамма уюшма биносининг ҳовлисига чойга чиқишди. Катталар алоҳида бир давра бўлиб ўтиришди. Буларнинг орасида Яшин ака, Абдулла ака, Уйғун ака, Назир ака, Мирмуҳсин, Рамз Бобожон, Саид Аҳмадлар бор. Бунақа даврада шубҳасиз ҳазил-мутойиба авжига чиқади. Саид акани биласиз, гап келганда отасики ҳам аямайди.

Негадир ўша пайтларда Яшин ака бўшармиш, ўр-йиға: Уйғун акани тайинлармиш, деган мишмишлар юрарди ёзувчилар орасида. Ҳозирги даврада ҳам шун-

га монанд қочириқлар, учирма гаплар айлана бошлагач, Саид ака шартга кўнглидаги гапини ҳазилга айлантириб, шеърга солиб айтиб юборди:

Раҳматулла Отақўзи,
Шеърятда етим кўзи.
Ҳушёр бўлинг, Яшин ака,
Креслода икки кўзи.

Даврадагилар гурр этиб кулишди. Уйғун ака гап тополмай қолганида айтадиган ягона гапини бу гал ҳам айтди:

— Ҳў, жувормак!

ТРИЖДЫ

Нима десангиз денгу, ўзбек ёзувчиларининг ичида Ҳаким акадай вазмин, Ҳаким акадай жайдари, Ҳаким акадай одамохун, Ҳаким акадай камтаринни минг ахтарсангиз ҳам тополмайсиз. Ахир, кўп йиллар уюшмамизнинг фирқа котиблиги вазифасида ишлаб юрган пайтларида устоз Абдулла Қаҳҳор: «Ҳаким Назир уюшмамиз биносининг тоза ҳаво кириб турадиган туйнуги», деган гапни бекорга айтмаган-да.

Шунақа ёзувчиларимиз борки, манфаат чиқадиган жой бўлса, эшикнинг турмини бузиб бўлсаям ичкарига киришади. Оладиган нарса чиқиб қолгудай бўлса, ҳар қанақа андишани бир четга суриб қўйиб, ўша нарсани олмай қўймайди. Ваҳоланки, у нарсани олиш керак эмас, берадиган томон ўзи бериши керак. Ўша нарсага сазовор бўлиш керак. Ҳаким ака эса миқ этмайди: ҳеч кимга арз ҳам қилмайди, шикоят ҳам.

Шу Ҳаким акамни Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Ҳамза номидаги Ўзбекистон Давлат мукофотига номзод қилиб уч марта кўрсатишди. Ҳайтовур, учинчисидан кейинги қўйилишида уялишди шекилли, беришди.

Мукофотни олишдан аввал қандайдир бир йиғин бўлиб қолиб, проза мажлиси бўлса керак, Саид ака ўша йиғинга бошловчилик қилди. Йиғин ўрталаб қолганида шумлиги тутди шекилли, акамиз Ҳаким акага ўрисчалаб сўз берди:

— Слово имеет трижды не лауреат Госпремии Узбекистана писатель Ҳаким Назир...

Залда қиқир-қиқир кулги кўтарилди. Ҳақим ака ҳалиги гапдан лоладек қип-қизариб минбарга чиқди. Баъзи ўрисчаси чала кишилар: «Ҳақим акаси тушмагур қачон уч марта мукофот олиб улгурибди?!» деб тушунинишса, ўша мукофотни бермай монелик қилганлар бўйинларини эгиб, зил кетишди.

Шу гап туртки бўлди ми ё бошқа бирон сабаби борми, ҳар қалай кейинги қўйилганида Ҳақим акамизга Серишди мукофотни.

ПАДАРИНГГА МИНГ РАҲМАТ!

Саид акани етмиш йиллик тўйи арафасида водий бўйлаб айлантриб юрибмиз. Атрофида Уткир Ҳошимов, Неъмат Аминов, Худойберди Тўхтабоев, Умарали Норматову камина гиргиттон. Даврамиз аъзолари адабиёт ҳақидаги шаблон гаплардан узоқ, ғалати-ғалати гапларни айтиб, оқсоқолнинг кўнглини кўтариб юришибди. Айниқса, Бўз туманидаги учрашув қизғин ўтди. «Уфқ» романига мавзу бўлган воқеалар, қаҳрамон бўлган одамлар шу жойдан эмасми, уларнинг илтифотларидан оқсоқол жиндек талтайиб, гаплари йириклашиб қолди.

— Буларнинг ҳаммаси менинг укаларим, — деди залдагиларга керилиб. У киши бизларни назарда тутатган экан. — Ҳаммаси қўлимда катта бўлган. Сал пули бўлмай қолса, қарз олавериб тинкамни қуритади бу ярамаслар...

Одамларнинг кўз олдида ўзлари хотамтой бўлдилар-қолдилар. «Ҳа, шошмай туринг ҳали!..» деб ўтирибман ичимда. Ниҳоят, сўз гали менга келди. Одатдагидек мақтовдан бошладим:

— ...Умуман, бу оилада ажойиб одамлар яшайди. Айниқса, Саида опамиз раҳматлик бизларга жуда меҳрибон, она мақомида эдилар. Ҳатто, мени биринчи бўлиб ишга таклиф қилган киши ҳам шу Саида опамиз эдилар. У пайтларда «Гулхан» журналида ишлардилар. Бир кун мени олдиларига чақириб: «Носиржон, мана бу менинг иш столим, мана бу қаламим... Саид акангиз қутулиб келдилар. Мен энди у кишининг ёнларида бўлишим керак. Энди менинг ўрнимга сиз ишлайсиз», деб мени ўзларининг ўринларига ўтқазиб кетганлар.

Гап шу ерга келганида Саид акага бир қараб қўйдим. «Биз мана шунақамиз!» дегандай залга қараб ке-

рилиб ўтирибдилар. Мен гапни келган жойидан давом эттирдим:

— Мана, Саид ака ҳам хотамтойликда Саида онадан қолишмайди. — Шундоққина олдиларида ҳали ёлқасига осиб юрган япон фотоаппарати турар эди. Аста уни қўлимга олдим. — Мана бу япон фотоаппаратини менга ҳадя қилмоқчилар...

Оқсоқол гап нишаби бу ёққа бурилиб кетишини кутмаган эканми, жонҳолатда қўлимдаги аппаратга ёпишди:

— Баққа бер-э!..

Одамлар гурр этиб кулиб юборишди.

— Мана, ўзларингиз кўрдиларингиз, устозимиз жуда хотамтойлар, — дедим ўзимни кулгидан аранг тўхтагиб. Залда шов-шув тугаб, одамлар тагин бир нарса айтса керак, дегандай қулоқларини динг қилиб қараб турар эдилар. Мен гапимни улаб кетдим. — Пулга муҳтож бўлиб қолсак, устозимиз ҳеч қачон йўқ демайдилар... Раҳматлик Саида опамлар бир шеърларида: «Вой ўлмасам, бирданига шоир бўлиб қолдимми?» — деганларидай мен ҳам ҳозир илҳомим қўзиб, устоз ҳақида тўрт йўлгина шеър айтгим келиб қолди. Рухсатингиз билан шу шеърни ўқиб берсам:

Саид Аҳмад, томинг баланд,
Томингдан ҳам номинг баланд.
Шогирдларга пул қарз берган,
Падарингга...

дедиму, жиндек пауза қилдим. Бу шеър халқники эканини, «падарингга» дегандан сўнг қанақа сўз келишини яхши биладиган водийликлар юракларини ҳовучлаб «вуй-й» деб юборишди. Мен паузадан сўнг «падарингга» деган сўздан кейин келадиган сўзни айтдим:

...минг раҳмат!

Ҳалигина «вуй-й» деб юрагини ҳовучлаганлар ўзларига келиб, «ух!» деб юборишди. Қаранг, қандай меҳрибон одамларимиз бор-а! Ўзларининг севимли адибларига сира ҳам гард юқтиргилари келмайди.

Шунақа меҳрибон халқимиз бор бўлсин дунёда!

БИР ОТ КУЧИ

Чиройли хунук бўлгандан хунуккина бўлсаям ички дунёси чиройли бўлгани яхши экан. Туроб акамиз суврати хунуккина бўлганлари билан сийрати чиройлилардан эди. У кишининг бирон марта товушини кўтариб гаплашганларини билмайман. Иши тушиб олдига борганларга бирон марта йўқ, деб ноумид қайтарганларини ҳам эслаёлмайман. Ишқилиб, қўлидан келмаса ҳам яхши гапини айтиб қайтарарди раҳматлик. Шунинг учун бўлса керак ҳамма — ёзувчилар ҳам, шоирлар ҳам, хонандалару раққосалар ҳам, киночилару рассомлар ҳам уни чин дилдан ҳурмат қилар эдилар. Бу ҳурматларни мен у кишининг тўйларида, йиғинларида кўриб, астойдил ҳавас қилганман.

Туроб ака ўзларининг олтмиш йиллик таваллуд тўйларини Муқимий театрида нишонладилар. Шундан сал илгари устозни туғилган қишлоғи Турбатга таклиф қилишди. Турбат деганимиз Чимкент вилояти ҳудудида, шундоққина Тошкентнинг биқинида. Атиги эллик чақиримгина нарида. Туроб, турбат деган сўзлар бир хил маънода ишлатилади, яъни; тупроқ деган маънода. Туроб аканинг исми ҳам шундан олинган бўлса ажаб эмас.

Турбат қишлоғининг қиёфасини таърифу тавсиф қилишга каминанинг қалами ожиз. Шундай бўлса ҳам у ерни жиндек тасаввур қилишингиз учун кўз илған баъзи жиҳатларини тасвирлашга ҳаракат қилиб кўраман: қишлоқни баланд-паст тепаликлар ўраб олган, сойликлар орасидан шўх сой буралиб-буралиб оқади. Соё бўйига, тепа ёнбағирларига ям-яшил бахмал ёзиб қўйилгандай. Қарасанг, баҳри-дилнинг очилади. Қирларда ўтлаб юрган қўю қўзилар, сигир подалари, ирғишлаб ўйнаб юрган қулунлару осуда ўтлаб юрган йилқилар... Бу кўринишларнинг бари шаҳарда димиқиб юрган кишиларнинг кўзларига жаннатмакон бўлиб туюлиши табиий.

Бугун Туроб акани ҳурмат қилган адиблару артистларнинг барчаси шу қишлоқда. Бир гуруҳ ёзувчи ва шоирларга отабоши бўлиб Яшин ака, бир тўда раққосаю хонандаларга онабоши бўлиб Мукаррама опалар келишган. Бутун қишлоқ аҳли шу ерда ҳисоб.

Қишлоқ марказидаги яшил майдонда ҳамқишлоқлари шоирга от миндиришди. Биласиз, Туроб ака бир

марта өтдан йиқилиб, оёғи лат еган. Шунинг учун сал оқсаброқ юради. У қўрқибгина, ҳамқишлоқларининг суёвида отга миниб, атрофга хурсанд боқди. Қарсақлар, табриклар янгради. Бунақа пайтда жим туролмайдиган Саид ака:

— Уртоқлар! — деди овозини кўтариб. Ҳамма қулогини динг қилиб Саид акага қаради. — Ҳозир орамизда энг кучли ёзувчи шу Туроб Тўла. Чунки у ҳозир бир от кучига эга.

Теварак-атрофдагилар гурр этиб кулишди. Туроб ака от устида ўтирар экан, кулиб ўзига-ўзи тасалли берди:

— Яхшиямки эшак миндиришмагани!

АЙТ, УРНИДАН ТУРСИН!

Яна Қўқон сафаридамиз. Орамизда Эркин Воҳидов, Саид Аҳмад ака, Сами Абдуқаҳҳор ва яна бир қанча ёзувчилар бор. Олдинда Саид Аҳмад ака, ўзларининг 403 русумли кўк «Москвич»да бошқаларимиз ўн бир кишилик РАФдамиз. Шундоққина довонга кўтарилганимизда аввал Саид аканинг машинаси, кейин орқама-орқа РАФ тўхтади. Негадир Саид ака машинасидан тушиб, биз томонга қараб қичқирди:

— Самиғ, туш баққа!

Тагин нима бўпқолди, деб ҳаммамиз машинадан тушиб, Саид Аҳмад аканинг олдиларига бордик. Қарасак, каттакон бир сур эшак, йўлнинг ўртасида узала тушиб ағанаб ётарди. Шунинг учун машина ўтолмай қолиб, Сами акани чақираётган экан.

— Ҳа, нима дейсан, Саид?! — деди Сами ака ҳайрон бўлиб.

Саид аканинг кўзларида бир шумлик йилтиллаб турар эди. У ялинганмо Сами акага мурожаат қилди:

— Самиғ, ўртоқ, мана бу қаҳрамоннингга айт, ўр-нидан туриб четроққа чиқсин. Утиб кетайлик.

Сами аканинг масалчи шоир эканини биласиз. Қаҳрамонлари нуқул паррандаю дарранда: ит, кучук, товуқ, чўчқа, эшак ва ҳоказо. Саид ака ўшанга ишора қилаётган эди. Бирдан ҳаммамиз кулиб юбордик. Сами ака ҳам аввалига бизларга қўшилиб кулди-да, сўнг қўлини бир силкиб машинага қараб юрди.

— Кетдик!

Кулиша-кулиша яна йўлимизда давом этдик.

ЖУДА МАЙДА ИШ-ДА

Баҳорда, мартнинг охирларию апрелнинг бошларида Фарғона сафарига отландик. У пайтларда бензин муаммоси йўқ. Машинадамиз. Довондан ўтиб боряпмиз. Теварак-атроф кўм-кўк. Тоғ ҳавоси. Баҳри-дилинг очилади. Уртада бегона йўқ! Саид Аҳмад ака, Эркин Воҳидов, камина — улфати се! Тағин нима керак?

Орқа-олдимизда бошқа машиналар турнақатор бўлиб келишаяпти.

Андижонга, қадрдонимиз Тўхтасин ака Жалоловнинг таваллуд тўйига кетяпмиз.

Довондан ўтиб, Қўқон йўлига чиққанимизда теварак-атрофда лолақизғалдоқ қийғос очилганини кўриб, Саид ака Эркиндан сўради:

— Буни қара! Буларни битта-битталаб бўяб қўярми-кан худойи таоло?

Эркин хаёли бошқа ёқда эканми, аввалига:

— Шундай бўлса керак-да, — деди-ю, устознинг бу гапида қандайдир бир шумлик борлигини илғаб, кулим-сираб қўшимча қилди. — Лекин жуда майда иш-да!

Дарҳол менинг кўз олдимга чап қўлида бир пақир тўла қизил бўёқ, ўнг қўлида чўтка, оппоқ соқолини селкиллатганча лола бўяб юрган нуроний ва илоҳий бир чол келиб, аста жилмайиб қўйдим.

ҲЕ, МЕНГА УХШАМАЙ УЛ!

Езувчиларнинг Дўрмондаги боғида айниқса ёз ойларида ёзувчилар гужғон ўйнашади. Езишдан қўли бўшаган чоғларида ҳовлига чиқишиб, ҳазил-мутойиба қилишади, чақчақлашади. Кеч кузакда, қишда эса уларнинг сафи сийраклашиб, фақат Азиз Абдураззоқ, Сайёр, Шукур Холмирзаев, Исоқ Уктам ва яна вилоятлардан келган битта-яримта шоирларгина қолишади.

Кунлардан бир кун Саид ака Азиз укасини кўриб чиқиш учун хонасига кирса, у шундоққина юз-қўл ювадиган жойда пайпоқларини, ич кийимларини юваётган экан. Бу ҳолни кўриб акамиз укасини бир масхара қилгиси келибди-ю, лекин негадир ўйлаб қолибди. Тўғрида, акамизнинг ўзларига ҳам биров келиб кирларини ювиб бермайди, ўзи ювади. Укасига ўхшаб акамизнинг ўзи ҳам бева. Ахир, кирганидан кейин бир нарса дейиши керак-ку акамиз. Нима қилсин?! Масхара қилай

деса, Азиз укаси хафа бўлади. Индамай деса, тагин бўлмайди, гапиргиси қистаб турибди. Хуллас, сих ҳам, кабоб ҳам куймайдиган қилиб гапирибди:

— Ҳе, менга ўхшамай ўл!

ҲЎВ БОЛА!

Саид ака кунлардан бирида таҳририятларда айланиб юриб, «Ойдин» газетасига кириб қолди. Қараса, креелога чўкиб, бошининг қулоғидан юқориси аранг кўришиб, ўша газетанинг бош муҳаррири Миад Ҳакимов ўтирган экан. Акамизнинг шўхлиги тутиб кетди. Ичкарига кириб, эшикни ичкарисидан тақиллатди.

— Ҳўв бола, аданг қаёқда?

Миад ҳам бировга гап бериб қараб турадиганлардан эмасди, вазиятни дарҳол англаб жавоб қилди:

— Кўриб турганингиз, адасининг ўзлари, онасини эмсин... — деб ўрнидан турди. — Мабодо боласи керак бўлса, театралний институтга борасиз. У ўша ерда, ректор.

— Қимни айтаяпсан?

— Қим бўларди? Тошпўлат Турсуновни-да, онасини эмсин!

— Э, шундоқ дегин, — деди Саид ака кулиб. — Қалай, ўғлингни бобосининг олдига олиб бориб турибсанми?

— Бобоси ким бўлди, тагин?

— Қим бўларди? — деди гўё беоқибат ўғилнинг ўз отасини танимаётганидан ҳайрон бўлиб. — Ўғилнинг бобоси Иззат Султон-да.

Бу Миаднинг хаёлига ҳам келмаган экан, кулиб юборди.

ТАФСЛОТИ ВАФОТИ ЛЭДИ

Ҳақиқатан ҳам Лэди мақташга лойиқ ит эди: зоти инглиз сеттери. Ун тўққизинчи авлодигача тухуми бузилмаган. Бориб кел, олиб кел, деган буйруқларни бажариш унга чўт эмасди. Ҳатто Олмаотадек шаҳри азимга бориб, итлар кўригида қатнашиб, иккинчи ўринни олиб ҳам келди.

— Жиндек хато қилди, бўлмаса биринчи ўрин бизники эди, — деб афсус-надомат билан эслайди ўша кўрикни Мавлон ака.

Ўзиям итмисан ит эди-да! Оладан келган, қулоқла-ри шалпанг, аммо ҳушёр эди. Тиқ этган товушга ҳам қулоғи тикрайди. Марҳума ёз кунлари тўртинчи қа-ватнинг балконида яшарди. Маданиятга ҳам яқин эди: балконда оёқларини дераза раҳига қўйиб олиб, ичкари-да — телевизорда бўлаётган «Марҳабо, талантлар» кўрсатувини томоша қилар эди раҳматли. Пешонага сиғмаса қийин экан. Шахсан мен овчинг ов итисиз тасаввур қилолмайман. Ишонасизми, Мавлон ака Лэ-дидан кейин сираям итга ёлчимади.

Энди тушунмаганлар кўп дунёда. Биров у дейди. биров бу дейди. Бир куни уюшманинг ҳовлисида чой ичиб ўтирсак, Саид Аҳмад ака гапни узоқдан айланти-риб келиб, сўраб қолди:

— Мавлон, Олмаотадан итинг медалли бўлиб қай-тибди, муборак бўлсин. Медали қанақа бўларкан? Узинг тақиб кўрдингми?

Ўтирганлар кулавериб қотиб қолишди. Мавлон ака ҳам бўш келмади. Саид акани: «Нобакор, номутаҳҳам, нохунук!» деб сўқди. Қаранг, зигирттай бўлиб Абдулла ҳам жим ўтирмайди денг.

— Шу Лэди нима бўлиб... қандай ўлди ўзи, Мавлон ака? — деб сўраб қолди гапни чалғитиш учун.

Мавлон ака астойдил изоҳ бера бошлади:

— Тоғда каклик овлаб юрувдим. Лэди ҳам орқам-дан изма-из келаётувди. Бир маҳал «ванг» деган овоз чиқди. Орқамга қарасам, — деб чуқур тин олди, — пастликда типирчилаб ётибди... Тушиб, тошлар билан кўмиб, жанозасини ўқидим.

Бу гапни эшитиб, бирпас жим қолдик. Жимликни тагин Абдулланинг ўзи бузди:

— Шу, Мавлон ака, «ванг» дегани «хайр!» дегани эмасмикан?

Одамлар мириқиб кулишаётганида мен чўнтагим-дан блокнотимни чиқариб изоҳ бердим:

— Жуда тўғри: «Ванг» дегани «хайр!» дегани. Ит тилидан Абдулла Орипов таржимаси!

САМИМИЙ МАСЛАҲАТ

Бир куни навбатдаги мажлисдан сўнг таҳририятда гурунглашиб ўтириб, Уткир Ҳошимов сўраб қолди:

— Носир ака, қазини қандай сақлашни сиз биласиз-

ку. ТошДУдаги профессор уртоқларим, қазини ёққа солиб қўйса яхши туради, дейишди. Шу гап ростми?

— Қазингиз бормиди?

— Иккитагина бор эди, — деди у, — Янги йилга атаб олиб қўйгандим.

— Албатта дўстларингизнинг айтганини қилиб, ёққа солиб қўйдингиз.

— Худди шундоқ.

— Бунинг устига доғ қилинмаган ёққа, шундайми?

— Қаёқдан билдингиз?! — деди Уткир ранги ўчиброқ.

— Қазидан айрилибсиз, — дедим мен ваҳималироқ қилиб. — Эсингиз жойидами? Доғ қилинмаган ёққа ҳам соладими қазини ҳеч замонда? Сассиқ ёғнинг бутун бад бўйини, бунинг устига пестицит, гербицит деган дориларнинг заҳарини шимиб олибди-да, у жонвор!

— Энди нима бўлади?!

— Энди бунинг бир йўли бор, болам, — деди Саид ака масаланинг буёғини ривожлантириб. Уткир чолнинг гапига умидвор тикилди. — Қазини ёғдан олсан. Сўнг аптекадан стерилний доға олиб келиб, яхшилаб артасан. Артиб бўлгандан кейин бирпас офтобга осиб қўясан-у, кейин бир тоғорачага «Таид», агар «Тайд» тополмасанг «Ариел» порошоғи ҳам бўлаверади, ўшани солиб яхшилаб ювасан. Тагин офтобга бир оз осиб қўясан. Кейин оддий тиш чўткани олиб, «Блендамед» тиш пастаси билан, агар «Блендамед» топилмаса, «Қолгет» пастаси бўлса ҳам бўлаверади, обдан ишқалаб ювиб, яна осиб қўясан.

Гап шу жойга келганида Уткирнинг пешонаси тириша бошлади. Акамиз гапни давом эттирди:

— Очиқ ҳавода икки соатлар чамаси тургандан сўнг «Равенто» деган дазмол билан яхшилаб, силлиқ қилиб дазмоллайсан.

Уткирнинг тоқати тоқ бўлиб кетди.

— Узимизнинг дазмолда бўлмайдими?

— Бўлмайди, — деди акамиз жиддий. — Биласанми, мен айтаётган дазмолнинг тагида тешикчалари бор. Ана шу тешикчаларидан нарли сув чиқариб, қазини куйдирмай, маромда текислайди... Шунинг учун бу дазмол магазинда уч юз доллар туради, болам.

Уткир бирпас индамай турди-да, бизларнинг қиқир-қиқир кула бошлаганимиздан оқсоқолнинг ҳазил қилаётганини фаҳмлаб қолди шекилли:

— Шу иккита қазининг баҳридан ўтсам қутуламанми! — деди кулиб. — Сизнинг маслаҳатингизни чама-лаб қарасам, менга 350—400 долларга тушадиган. Бу зорманда икки қазини эса, 400 сўмга олганман.

— Шундоқ қилсанг ҳам бўлади, болам, — деди Саид ака. — Буёққа олиб келиб ташла. Ўзим бир амаллаб тозалаб оларман...

Адабий-бадиий нашр

НОСИР ФОЗИЛОВ

САИД АҲМАД, НОМИНГ БАЛАНД

Қувноқ қатралар

*Муҳаррир Ҳикоят Маҳмудова, Мусаввир Р. Холмуҳамедов,
Бадний муҳаррир М. Қарпузас, Техник муҳаррир У. Ким,
Мусаҳҳиҳ М. Насриддинова*

ИБ № 3738

Босмахонага 09.09.99й.да берилди. Босишга 18.10.99й.да руҳсат этилди. Бичими 84X108^{1/32}. 2-нав босмахона қоғози. Адабий гарнитура. Юқори босма, 1,68. Шартли босма тобоқ. 2,0. Нашр босма тобоғи. Жами 3000 нусха. 305 рақамли буюртма. 63—99 рақамли шартнома. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129, Тошкент. Навоий кўчаси, 30-уй.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тошкент китоб-журнал фабрикасида чоп этилди. Тошкент, Юнусобод даҳаси, Муродов кўчаси, 1-уй.